

KORPORASIYALARDA MALİYYƏ ANLAYIŞI VƏ MALİYYƏ SİSTEMİ

Mehriban Allahverən qızı Kərimova

Mingəçevir Dövlət Universiteti

mehriban.karimova@mdu.edu.az

Xülasə: *Maliyyənin pulla əlaqəsi inkar edilməzdir. Maliyyənin mahiyyəti pul fondlarının formalaşması və istifadəsinin idarə edilməsidir. Maliyyə – müəyyən zaman müddətində makroiqtisadi tənzimlənməni həyata keçirmək və ictimai, fərdi, korporativ məqsədləri reallaşdırmaq üçün pul fondlarının yaradılması və istifadəsini əhatə edən iqtisadi münasibətlər sisteminin məcmusudur. Maliyyə nəzəriyyəsinin uzunmüddətli dövrü ərzində öyrənilən, tədqiq edilən sahələrindən biri də dövlət maliyyə sistemi olub. Korporativ maliyyə nəzəriyyələrinin təşəkkül və inkişaf tarixi XX əsrdən başlayır. Bu nəzəriyyələr korporativ maliyyə menecmentinin əsaslandığı fundamental nəzəri bazis hesab edilir. Maliyyə nəzəriyyələri də normativ maliyyə menecerlərinə “nə etməli” olduqlarını söyləyən və pozitiv – korporasiyanın maliyyə fəaliyyətini təsvir və izah edən nəzəriyyələrə bölünür.*

Məlumdur ki, pul fondlarının formalaşma və istifadəsinin idarə edilməsi fərdi və kooperativ maraqları gerçəkləşdirir. Maliyyə sistemi – maliyyə bağlaşmaları, risklər və aktivlər mübadiləsini reallaşdırmaq üçün istifadə edilən institutların məcmusudur. Maliyyə sisteminin tənzimlənməsi, istənilən ictimai əhəmiyyətli fəaliyyət müəyyən çeşid qaydalar və təlimatların tələblərinin gözlənilməsi ilə məhdudlaşır. Sahibkarlıq fəaliyyəti sferası kimi maliyyə sistemi də Konstitusiya normalarının, məcəllələrin, qanunların və başqa normativ hüquqi aktların çəkdiyi hüquqi xətlər çərçivəsində fəaliyyət göstərir. Vergi Məcəlləsi, “Büdcə sistemi haqqında” Qanun, “Bələdiyyə maliyyəsinin əsasları haqqında” Qanun və s. bu kimi hüquqi sənədlər dövlət maliyyə sisteminin də, bütövlükdə maliyyə sisteminin də hüquqi əsaslar üzərində fəaliyyət göstərməsində müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: *maliyyə, maliyyə sistemi, bank, kredit, korporasiya, sahibkar, maliyyə bazarı*

Giriş

Sahibkarlıq sisteminə maliyyəni özül daşı, yaxud təməli adlandırsaq, böyük ehtimalla yanılmırıq. Maliyyə nədir? Gündəlik həyatımızda biz maliyyə haqqında çoxsaylı şərhlərlə qarşılaşırıq. Doğrudur, maliyyənin pulla əlaqəsi inkar edilməzdir. Ancaq bizə iqtisadi nəzəriyyədən bəllidir ki, dəyər ölçüsü, yığım və mübadilə vasitəsi funksiyasına malik olan pul “başqalarından müntəzəm olaraq, məhsul və xidmət əldə etmək üçün fərdlərin istifadə etdikləri aktivlərin məcmusudur”. Bankdan kredit alan biznesmen də bu vasitələri aktiv kimi istifadə edir və bu vasitələr hesabına yeni avadanlıq, xammal, material və s. alır. Ancaq biznesmenin vəsait əldə etməsi prosesinin mahiyyəti bu aktivlərin mahiyyəti ilə eyni deyil.

Bilirik ki, emissiya Mərkəzi Bankın ixtiyarında olsa da, ümumiyyətlə, banklarda pul “istehsal” edilmir. Bank biznesmenə kredit-pul vermək üçün öncə bu vəsaitləri necə öz bankına yönəltmək üçün yollar düşünməlidir. Yəni, pullar depozit şəklində bankda yığılmalıdır, ondan sonra kreditə yönəldilməlidir. Əlbəttə ki, pullar “özbaşına” yığılmır və “özbaşına” hansısa biznesmenin cibinə daxil olmur. Pulların yığılması, pul fondlarının yaradılması və pulların bu fondlardan müxtəlif ünvanlara getməsi – pul fondlarının istifadəsi, mahiyyətcə, idarəetmədir. Maliyyənin mahiyyəti pul fondlarının formalaşması və istifadəsinin idarə edilməsidir. Müəyyən nöqsanlı və nöqsansız şərhlərdə də maliyyə anlayışı belə xarakterizə edilir. Məsələn, V.V.Kovalyova görə, “maliyyə təsərrüfat subyektləri və dövlətin pul vəsaitləri fondlarının yaradılması və bu fondların geniş təkrar istehsal, stimullaşdırma və cəmiyyətin sosial ehtiyaclarının ödənilməsi məqsədi ilə istifadəsi prosesində yaranan pul münasibətləridir”. Kovalyovun və başqa Rusiya iqtisadçılarının, məsələn, “maliyyəni – ictimai təkrar istehsal prosesinin hər bir mərhələsində pul dövriyyəsinin

yardımı ilə həyata keçirilən iqtisadi münasibətlərin mahiyyəti” kimi xarakterizə edilən Şoxinin izahlarını bir qədər sadələşdirsək, maliyyəni pul fondlarının yaradılması və istifadəsi prosesində yaranan münasibətlər kimi dəyərləndirmək olar [5].

Maliyyə anlayışının aydınlaşmasında Z.Bodi və K.Mertonun istinadı da gərəklilərdə və başqa bir bucaqdan nəzər yetirsək, bu iki məşhur alimlərin maliyyə nəzəriyyəsinə – “müəyyən zaman müddətində məhdud pul resurslarının toplanması və xərclənməsinin idarə edilməsi haqqında elm” kimi xarakterizə etdiklərinə diqqət yetirməliyik. Bu şərhə istinadla fikir yürüdərək deyərik ki, maliyyə müəyyən zaman müddətində pul fondlarının yaradılması və istifadəsinin idarə edilməsidir.

Beləliklə, biz maliyyəyə qısa bir tərif verə bilərik. Maliyyə – müəyyən zaman müddətində makroiqtisadi tənzimlənməni həyata keçirmək və ictimai, fərdi, korporativ məqsədləri reallaşdırmaq üçün pul fondlarının yaradılması və istifadəsini əhatə edən iqtisadi münasibətlər sisteminin məcmusudur.

Korporativ maliyyə nəzəriyyələri

Elmi ədəbiyyatlara görə maliyyənin öz tarixi kimi maliyyə nəzəriyyəsinin də tarixi çox uzaq zamanlardan başlayır. Maliyyə nəzəriyyəsinin uzunmüddətli dövrü ərzində öyrənilən, tədqiq edilən dövlət maliyyə sistemi olub. Ksenofantın “Afina siyasəti” əsərində yalnız dövlət maliyyə sistemi haqqında baxışlar əksini tapırdı. Orta əsr maliyyə nəzəriyyəsi tarixindəki tədqiqatlar – Foma Akvinskini, C.Lokkin, Tomas Menin, sonralar isə D.Yim, U.Petti və s. tədqiqatları da dövlət maliyyəsinin problemlərini araşdırmağa yönəlmişdi. Klassik siyasi iqtisadda artıq təkcə dövlət maliyyəsinin deyil, həm də sahibkarlıq sferasının maliyyə problemləri də araşdırılırdı və A.Smit faiz üzrə verilən vəsaiti – kapitalı “borc verənin borcluya illik faiz adlanan məbləği ödəmək razılaşıdırılmış müddətin sonunda borcu ödəmək şərti ilə təxsisatı” adlandırır. C.St.Millin kapitalın mahiyyəti ilə bağlı yanaşmaları da sahibkarlıq sferasının maliyyə problemlərinin ilk tədqiqi nümunələrindən biri hesab edilə bilər və “hər bir yığımı bu günkü qazanların gələcək qazanlar naminə qurban verilməsi” hesab edilən Mill həm də mənfəətlə yığım – investisiyalar arasında əlaqələrə də toxunurdu. “Mənfəət nə qədər yüksəkdirsə kapital yığımına motiv də bir o qədər güclü olur” [4].

Ancaq nə qədim, nə orta əsrlər iqtisadi fikrində “mikromaliyyə problemləri”nin, o cümlədən korporativ maliyyənin ətraflı nəzəri tədqiqi aparılmamışdı. Korporativ maliyyə nəzəriyyələrinin təşəkkül və inkişaf tarixi XX əsrdən başlayır. Bu nəzəriyyələr korporativ maliyyə menecmentinin əsaslandığı fundamental nəzəri bazisi sayılır, elə bu baxımdan korporativ maliyyə nəzəriyyələrinin qısaca izahı vacibdir. İqtisadiyyatın fəaliyyətinin elmi izahında iki yanaşma: normativ və pozitiv yanaşma mövcuddur. Normativ nəzəriyyə iqtisadi fəaliyyət üçün reseptlər təklif edir. Pozitiv nəzəriyyə isə iqtisadi fəaliyyəti izah etməyə yönəlir. Maliyyə nəzəriyyələri də normativ maliyyə menecerlərinə “nə etməli” olduqlarını söyləyən və pozitiv – korporasiyanın maliyyə fəaliyyətini təsvir və izah edən nəzəriyyələrə bölünür. İdeal kapital bazarı konsepsiyasını biz normativ yanaşma nümunələrindən hesab edə bilərik və bu konsepsiya haqqında məlumat verən Briqhem göstərir ki, “Çox vaxt maliyyə nəzəriyyəsi firma və fərdlərin özlərini necə aparmalı olduqları barədə hansısa ideyadan başlayır”. Yəni firma bu nəzəriyyənin tələbinə uyğun hərəkət etsə, effektiv nəticələr alınır [4].

Maliyyə menecmenti qərarlarının qəbulunda əsaslı nəzəri bazis hesab edilən nəzəriyyələrdən biri də diskontlaşdırılmış pul axınlarının təhlilidir. Bilirik ki, korporasiya səhm buraxılışından, kreditlərdən vəsait – maliyyə aktivini əldə edir və sonra bu aktivlərdən, o cümlədən korporasiyanın digər aktivlərindən, məsələn, əsas fondlarından istifadə olunur. Aktivlərdən istifadə də, öz növbəsində korporasiyaya pul vəsaitləri axınına vəd edir. Məsələn, “Bakı Şərab” SC-i aktivlərdən istifadə ilə spirtli içki istehsal edir və bazara çıxarır. Məhsul satılır və satışdan əldə edilən gəlirlər SC-nə çatır. Məlumdur ki, aktivlərin istifadəsi anında vəsait həmişə hesabla mədaxil olmur və bu səbəbdən həmin vəsaitləri gələcək pul axınları adlandırılır. Diskontlaşdırılmış pul axınları (DPA) konsepsiyası C.B.Uilyams tərəfindən işlənilib və Mayron Qorqan bu metodun korporativ maliyyə menecmentində istifadəsinə tətbiq edib.

Nəzəriyyə pulların zaman dəyərində əsaslanır. İqtisadi nəzəriyyədən öyrənmişik ki, bugünkü dollar 1 il sonra malik olacağımız dollardan bahadır. Yəni bizim 100 manat pulumuz varsa, bu pulu hər hansı bir işə sərf edə bilməsək də, ən azı banka 1 illik depozitə yatıra bilərik. Bankdan isə 1 il sonra ən azı 110 manat ala bilərik. Pulların zaman dəyəri bu yanaşmaya, yəni bir il sonrakı 110 manatın indiki 100 manata bərabər olması məntiqinə əsaslanır. Korporativ maliyyə menecmenti üçün əsaslı nəzəri dayaqlardan biri də kapitalın strukturu nəzəriyyəsidir. Siz korporasiyanın maliyyə meneceri kimi fəaliyyət göstərsəniz, sizi düşündürən məsələlərdən biri də lazım olan kapital vəsaitlərini əldə etmək yolları olacaq. Maliyyə menecerlərinin bu problemini Franko Modilyani və Merton Miller nəzəri cəhətdən ətraflı araşdırıblar və kapital strukturu adlanan nəzəriyyə bu problemin həllinə cavab verir. Modilyani və Millerin 1958-ci ildə gəldikləri qənaət belə oldu ki, hər bir korporasiyanın dəyəri yalnız gələcək gəlirlərlə müəyyənləşir və kapitalın strukturundan asılı deyil [6]. Modilyani-Millerin bu tədqiqatının digər iqtisadçılar tərəfindən inkişafında kapitalın strukturu ilə bağlı yanaşmalar bir qədər də dəqiqləşdirildi və optimal struktur üçün aşağıdakı şərtlər müəyyənləşdirildi:

- borc kapitalından qismən istifadə effektivdir;
- həddən ziyadə borc kapitalından istifadə zərərli dir;
- korporasiya üçün borc kapitalının optimal payı fərqlidir.

Miller və Modilyaninin korporativ maliyyə menecmentində əhəmiyyətli hesab edilən digər tədqiqatı dividend siyasətinin səhmlərin kursuna təsiri ilə bağlıdır.

Dividend ödənişləri siyasəti və ya dividend nəzəriyyəsi təkcə ideal kapital bazarı şərtlərinə deyil, başqa şərtlərə də firmanın dividend siyasətinin investisiya qoyuluşları büdcəsinə təsir etmədiyi və bütün investorların davranışının rəasional olduğu şərtlərinə də əsaslanırdı. Nəzəriyyəyə görə, bu şərtlər daxilində dividend ödənişi siyasəti korporasiyanın dəyərində təsir etmir. Sadaladığımız bu nəzəriyyələrdən əlavə portfel nəzəriyyəsi, assimetrik informasiya nəzəriyyəsi və s. bu qəbildən olan nəzəriyyələr vardır və hər bir nəzəriyyə maliyyə münasibətlərinə öz fikirlərini bir cür ifadə etmişlər [5]. Korporasiyalarda bu nəzəriyyələrdən bəhrələnilir. Nəzəriyyələrdən istifadənin istehsalat tətbiqi sayəsində korporasiya sahibləri öz işlərini daha düzgün qurmağa, gələcəkdə daha gəlirli sahələr hesabına pul axınlarına şəraitin yaradılmasına səbəb olmuş olurlar. Menecerlər uyğun, sərfəli yollarla korporasiyaya aid olan səhmlərin dəyərini qaldırmağa cəhd edirlər. Nə olsun ki, onlar özlərinə aid olmayan pulları yox, məhz başqalarının pullarını idarə edirlər. Səbəb isə aydındır, menecerlər bununla öz imiclərini yüksəltmiş olurlar. Korporativ menecmentin məqsədlərinin reallığa çevrilməsi, həm də birbaşa idarəetmə prosesini “planlaşdırma, təşkil, rəhbərlik və nəzarət” həyata keçirən təşkilati strukturun olmasını zəruri edir. Korporasiyalarda sahibkar olmayan menecerlərin fəaliyyət marağı fərdi sahibkarlıq subyektlərində sahibkar-menecerin fəaliyyət marağı qədər güclü olmur. Sahibkarlığın menecmentdən ayrılması və ya “nümayəndəlik problemi” korporativ menecmentin əhəmiyyətli məsələlərindən hesab edilir.

Maliyyə axınları və maliyyə sistemi

Yuxarıda söylədiyimiz fikirlər bizə belə düşüncəyə vadar edir söyləyək ki, pul fondlarının formalaşma və istifadəsinin idarə olunması fərdi və kooperativ maraqları gerçəkləşdirir. Hər bir fəaliyyətin başlanğıcında və sonunda istənilən təsərrüfat subyektinin sahibinin beynində bir sual dolaşır: Nə qədər maliyyə vəsaitimiz toplanmalıdır ki, sonda gözlədiyimiz nəticəni ala bilək, maraqlarımızı necə doğruldaq? Necə ki, banka depozitə pul yatıran təqaüdü öz fərdi marağını sərbəst vəsaitinin etibarlı və gəlirli saxlanmasını, bankdan kredit götürən SC-i isə korporativ marağın – gəlir gətirəcək layihənin reallaşdırılmasını təmin etməyə xidmət edir. Bəllidir ki, pullar öz-özünə fondlara yığılmır, öz xoşuna istifadə olunmur. Kredit almaq istəyən biznesmen banka və ya başqa kredit təşkilatına üz tutur. Sərbəst vəsaiti olan fərd və ya müəssisə fond bazarına – qiymətli kağız almağa, banka vəsaiti depozitə yatırmağa və s. çalışır. Belə misallardan görünür ki, maliyyə qərarları formalaşmış sistemin fəaliyyəti ilə reallaşır. Həmçinin nümunələrdən aydın olur ki, kimlərsə izafi vəsaitlərə malikdir, başqaları isə bu vəsaitlərə möhtacdır. Bu əsasda maliyyə axınları – izafi pul vəsaiti olanlardan bu vəsaitə ehtiyac duyanlara istiqamətlənən axınlar baş verir.

Bu axınların baş verməsi müxtəlif yollarla, bəzən maliyyə bazarı, bəzən də banklar vasitəsilə reallaşdırıla bilər.

Maliyyə sistemi – maliyyə bağlaşmaları, risklər və aktivlər mübadiləsini reallaşdırmaq üçün istifadə edilən institutların məcmusudur. Yəni maliyyə bağlaşmalarını, məsələn, sahibkarın kredit almasını bu sistem icra edir. Bununla bərabər aktivlər mübadiləsi, məsələn, bankın malik olduğu 10 milyon manatın sahibkarın sərəncamına keçməsi baş verir və risklər mübadiləsi, məsələn, inflyasiya nəticəsində pulun dəyərsizləşməsi riskinin bankın “çiyindən” sahibkarın “çiyinə” qoyulması ilə nəticələnir. Bilirik ki, maliyyə vəsaitinə ehtiyacı olanlara vəsaitlərin çatdırılması iki yolla – maliyyə bazarları və maliyyə vasitəçiləri ilə baş verir. Maliyyə bazarları – maliyyə aktivlərinin alqı-satqısının baş verdiyi bazar, yaxud “yığım etmək arzusunda olan fərdə öz resursunu birbaşa borcalana təqdim etməyə imkan yaradan maliyyə müəssisələri məcmusu” kimi səciyyələndirilir. Bir azca sadələşdirsək, maliyyə bazarı – maliyyə aktivləri alıcı və satıcılarına bu aktivlərin birbaşa alışını-satışını reallaşdırmağa imkan yaradan mexanizmdir, yaxud da alıcı ilə satıcının görüşəcəyi məkandır.

Müxtəlif ədəbiyyatlarda maliyyə sisteminin 3 funksiyası olduğu göstərilir: bölüşdürücü, nəzarət və stimullaşdırma. Maliyyə sisteminin funksiyalarını olduqca əhatəli əks etdirən Bodi və Merton maliyyə sisteminin əsas funksiyasını maliyyə resurslarının effektiv bölgüsü sanmaqla bərabər, sistemin 6 baza funksiyasına malik olduğunu göstərirlər.

1. Məkana və zamana görə iqtisadi resursların yerdəyişməsini təşkil etmək.
2. Risklərin idarə olunması alətləri ilə təminatı.
3. Maliyyə vəsaitlərinin birləşdirilməsi və ayrılması mexanizmi ilə təminatı.
4. İdarəetmə qərarlarının koordinasiyasına təsir edən qiymət informasiyaları ilə təminatına malik olmaq.
5. Ödənişlərin və klirinqin həyata keçirilməsi vasitələri ilə təminat.
6. Stimullaşdırma probleminin həlli metodları ilə təminat.

Maliyyə sisteminin tənzimlənməsində istifadə olunan hüquqi sənədlər

Maliyyə sisteminin tənzimlənməsi barəsində danışmadan öncə bəllidir ki, hər bir ictimai əhəmiyyətli fəaliyyət müəyyən çeşid qaydalar və təlimatların tələblərinin gözlənilməsi ilə qərarlaşır. Azərbaycanda sahibkarlıq fəaliyyəti azaddır və bu azadlıq Konstitusiyada aydın şəkildə göstərilir. Hansısa bir iş sahəsində öz qabiliyyətini aşkar etmək istəyən şəxs qanunda qeyd olunmuş tələblərə əməl etmək şərti ilə, öz şəxsi imkanlarından, bacarığından, sərbəst olaraq öz əmlakından istifadə edərək, istər fərdi qaydada, istərsə də digərləri ilə birləşərək azad sahibkarlıq fəaliyyəti ilə, qanunla qadağan olunmamış digər məşğuliyyət növləri ilə fəaliyyət göstərmək hüququna malikdir. Ancaq sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi təkcə Konstitusiyanın “Vətəndaşla cəmiyyət arasında, vətəndaşla dövlət arasında münasibətlərin əsasını, həmçinin dövlətin özünün təşkilinin və fəaliyyətinin əsasını tənzimləyən hüquqi normalar sisteminin” müddəaları ilə tənzimlənmir [2]. Mülkü Məcəllədə bu fəaliyyət azadlığının təsbiti ilə birgə hüquq şərhə və bəzi “hüquqi sərhədləri də” çəkilir. “Sahibkarlıqla məşğul olmaq fərdin müdaxiləsiz istəyi ilə, öz riskini gözə almaqla, əsas məqsədi əmlak istifadəsindən, əmtəə satışından, işlər görülməsindən və ya xidmətlər göstərilməsindən mənfəət götürülməsi olan fəaliyyətidir” [1]. Ancaq sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi üçün bu hüquqi sənədlər də yetərli olmur və qanunların – ən əhəmiyyətli ictimai münasibətləri tənzimləyən, birbaşa xalq və dövlətin seçkili orqanı tərəfindən xüsusi qaydada qəbul olunan, ali hüquqi qüvvəyə malik normativ aktların qəbulu lazım gəlir. Dövlətimiz sahibkarlığın inkişafını yaxşılaşdırmaq məqsədilə bir sıra onların xeyrinə qanunlar, normativ aktlar qəbul edir, güzəştlər tətbiq edir, istədiyi odur ki, onlar öz sferasını genişləndirməklə yüksək nəticələr əldə edə bilsin. Həm sahibkarın mənfəəti maksimum çoxalsın, həm də büdcə gəlirləri artırıla bilsin. Buna misal olaraq işğaldan azad olunmuş ərazilərdə çalışanların 10 il müddətinə hər cür vergidən azad olmalarını göstərə bilərik.

Ümumilikdə, bir fəaliyyət sferası hesab olunan sahibkarlıq fəaliyyəti kimi maliyyə sistemi də Konstitusiyaya normalarının, məcəllələrin, qanunların və başqa normativ hüquqi aktların çəkdiyi hüquqi xətlər çərçivəsində fəaliyyət göstərir. Məsələn, Nazirlər Kabinetinin 21 dekabr 2000-ci il

tarixli qərarına əsasən “Vergi ödəyicilərinə eyniləşdirmə nömrəsinin verilməsi və tətbiq edilməsi qaydası” ilə sahibkarlıq subyektlərinin hamısı vergi orqanlarında uçota alınır, VÖEN almaq üçün vergi orqanlarına qeydiyyat sənədi, ünvan və s. sənədlər təqdim etməlidirlər. Vergi orqanları xüsusi jurnalda qeydiyyat aparıb, onlara VÖEN verməlidirlər” [3].

Konstitusiyaya maliyyə sisteminin hüquqi əsasını yaradır və Konstitusiyada ölkənin milli valyutasının manat olması öz əksini tapıb. Tədvülə pul nişanlarının buraxılması və tədvüldən korlanmış pulların çıxarılması Mərkəzi Banka aidıyyatı olan bir prosesdir, həmçinin ödəniş vasitəsi olaraq ölkəmizin hüduqlarında təkə manatdan istifadə oluna bilər. Bu maddədən aydındır ki, səhm buraxılışını, yerləşdirilməsini həyata keçirən Səhmdar Cəmiyyətinə bəllidir ki, Bakı Fond Birjasından SC-nə tərəf dollar deyil, manat axacaq. Maliyyə sisteminin hüquqi tənzimlənməsində məcəllələr, qanunlar, qanun qüvvəli aktlar da önəmli yer tutur. Misal üçün, Mülki Məcəllə Qiymətli Kağızlar Bazarının hüquqi şərhini verir, bazarın fəaliyyətinin ümumi prinsiplərini müəyyənləşdirir. Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsinin 2000-ci il 9 fevral tarixdə qəbul etdiyi əsasnamə “Qiymətli kağızlarla alqı-satqı əqdlərinin qiymətli kağızlar bazarının peşəkar iştirakçıları vasitəsi ilə bağlanma və qeydiyyatı qaydaları haqqında əsasnamə” hüquqi tənzimlənmənin daha konkret detallarını müəyyən edir.

Sadaladığımız belə nümunələr maliyyə sisteminin fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi haqqında geniş məzmununda müəyyən təsəvvürlər yaradır, o cümlədən maliyyə sisteminin hüquqi tənzimlənməsinə əsas yaradan başqa sənədlərin də olması labüddür. Vergi Məcəlləsi, “Büdcə sistemi haqqında” Qanun, “Bələdiyyə maliyyəsinin əsasları haqqında” Qanun və s. buna oxşar sair hüquqi sənədlər dövlət maliyyə sisteminin də, bütövlükdə maliyyə sisteminin də hüquqi əsaslar üzərində fəaliyyət göstərməsində rolunun əvəzsis olması danılmaz faktdır. Necə deyərlər, “müvəffəqiyyətli dövlət siyasəti əhəmiyyətli dərəcədə dövlətin maliyyə məsələlərinə zəruri müdaxiləsinin düzgün müəyyənləşdirilməsindən asılıdır”. Bir qədər sadələşdirsək, həqiqi tənzimləmə normal fəaliyyəti məhdudlaşdırmaq sərhədlərini keçmirsə, o zaman effektivdir.

Nəticə

Qeyd etdiklərimiz belə düşünməyə imkan verir ki, ixtiyari bir fəaliyyət növü ilə işə başlamaq arzusunda olan təsərrüfat subyekti üçün maliyyənin olması əsas şərtidir. Çünki maliyyə iqtisadi fəaliyyətin başlanğıc və son nöqtəsidir. Bunun önəmli olması maliyyə anlayışına daha diqqətlə yanaşmağı, onu daha ciddi bir formada idarə etməyi təsərrüfat subyektlərinin diqqət mərkəzində saxlamalarını tələb edir. Düzdür, onlar bu prosesi daha çox menecerlərə tapşırırlar, əslində özləri də daha çox maliyyə məsələlərinə ciddi yanaşmalıdırlar. Səhmdarların əsas məqsədi səhmlərinin dəyərini yüksəltməkdir və bu işdə onlara menecerlər yardım edirlər. Düşünürəm ki, maliyyə bağlaşmaları, risklər və aktivlər mübadiləsini reallaşdırmağı menecerlərlə bərabər sahibkarlar və səhmdarlar da özləri bu prosədə yaxından iştirak etmələri daha məqsədəuyğun olardı, borc kapitalından istifadəyə zərurət yaranmazdı. Öz ehtiyaclarından artıq pul vəsaitlərinə malik olaraq, maliyyə axınlarında iştirak edərək, öz artıq pul vəsaitlərini borc kapitalına ehtiyac duyanlar hərəkətini təmin edə bilərlər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Mülkü Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2005
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Qanun, 2004
3. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2005
4. Məmmədova E. Maliyyə. Bakı: “Kooperasiya” nəşriyyatı, 2018, 464 s.
5. Harvard Business Review, Maliyyənin əsasları. Nəşriyyat: Teas Press, 2016, 148 s.
6. B.Ataşov, N.Novruzov, E.İbrahimov, Maliyyə nəzəriyyəsi, Bakı: “Koopersiya” nəşriyyatı 2014, 648 s.

CONCEPT OF FINANCE AND FINANCIAL SYSTEM IN CORPORATIONS

M.Karimova

Mingachevir State University

Abstract: *The relationship between finance and money is undeniable. The essence of finance is the management of the formation and use of monetary funds. Finance is a system of economic relations that includes the creation and use of monetary funds to implement macroeconomic regulation and realize public, individual, and corporate goals in a certain period of time. One of the studied and researched areas of financial theory during the long period was the state financial system. The history of formation and development of corporate finance theories begins in the 20th century. These theories are considered the fundamental theoretical basis on which corporate financial management is based. Financial theories are also divided into normative ones that tell financial managers "what to do" and positive ones - theories that describe and explain the financial performance of a corporation.*

It is known that the management of the formation and use of monetary funds realizes individual and cooperative interests. Financial system is a set of institutions used to implement financial transactions, risks and asset exchange. The regulation of the financial system, any socially important activity is limited by the expectation of the requirements of a certain set of rules and guidelines. The financial system, like the sphere of entrepreneurial activity, operates within the framework of the constitutional norms, codes, laws and other normative legal acts. The Tax Code, the Law "On the Budget System", the Law "On the Basics of Municipal Finance", etc. such legal documents are extremely important in the functioning of the state financial system and the financial system as a whole on legal bases.

Keywords: *finance, financial system, bank, credit, corporation, entrepreneur, financial market*

КОНЦЕПЦИЯ ФИНАНСОВ И ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В КОРПОРАЦИЯХ

М.А.Каримова

Мингячевирский государственный университет

Резюме: *Связь между финансами и деньгами неоспорима. Суть финансов заключается в управлении формированием и использованием денежных средств. Финансы – это система экономических отношений, включающая создание и использование денежных средств для осуществления макроэкономического регулирования и реализации общественных, индивидуальных и корпоративных целей в определенный период времени. Одной из изучаемых и исследуемых областей финансовой теории на протяжении длительного периода была государственная финансовая система. История становления и развития теорий корпоративных финансов начинается в 20 веке. Эти теории считаются фундаментальной теоретической базой, на которой базируется корпоративный финансовый менеджмент. Финансовые теории также делятся на нормативные, говорящие финансовым менеджерам, «что делать», и позитивные — теории, описывающие и объясняющие финансовые показатели корпорации.*

Известно, что управление формированием и использованием денежных средств реализует индивидуальные и коллективные интересы. Финансовая система представляет собой совокупность институтов, используемых для осуществления финансовых операций, рисков и обмена активами. Регулирование финансовой системы, любой общественно значимой деятельности ограничивается ожиданием требований определенного набора правил и ориентиров. Финансовая система, как и сфера предпринимательской деятельности, действует в рамках конституционных норм, кодексов, законов и иных

нормативных правовых актов. Налоговый кодекс, Закон «О бюджетной системе», Закон «Об основах муниципальных финансов» и др. такие правовые документы имеют исключительно важное значение в функционировании государственной финансовой системы и финансовой системы в целом на правовых основах .

***Ключевые слова:** финансы, финансовая система, банк, кредит, корпорация, предприниматель, финансовый рынок*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çара təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 19.02.2024

Çара qəbul edilib: 26.02.2024